अग्निः, १, ५-९ अग्नि - वरुण - सोमाः। १ अग्निः, २-४ अग्नेरात्मा, ५, ७-८ वरुणः, ६ सोमः , ९ इन्द्रः। त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

इमं नो अग्न उप यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम्।
असो हव्यवाळुत नः पुरोगा ज्योगेव दीर्घं तम आशयिष्ठाः॥ १०.१२४.०१

अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो पावक। नः- अस्माकम्। पञ्चयामम्- पञ्चर्तुभिर्नियमितम्। त्रिवृतम्- भूर्भुवःसुवर्भूमिकावृतम्। सप्ततन्तुम्- सप्तभूमिकाभिमुखशक्तिधाराभिर्विस्तृतम्। इमम्- एतम्। यज्ञम्- पूजां सङ्गतिकरणं दानम्। उप एहि- आगच्छ। नः- अस्माकम्। हव्यवाट्- ध्यानभावनादिहव्यवाहकः। उत- अपि च। पुरोगाः- पुरतो गामी नेता। असः- भव। ज्योगेव- दीर्घकालादेव। दीर्घं तमः- दीर्घमन्धकारम्। आशयिष्ठाः- आस्थाय शयनमकरोः। चिरकालं हृदये भौमभोग एव सुप्तं क्रतुमभ्युदयनिःश्रेयसाख्यधर्मरसे प्रेरयत्ययं मन्त्रः ॥१॥

अदेवाद्देवः प्रचता गुहा यन्प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि।
शिवं यत्सन्तमशिवो जहामि स्वात्सख्यादरणीं नाभिमेमि॥ १०.१२४.०२

अदेवात्- अन्धकारात्। देवः- ज्योतिर्भूतः सन्। यन्- निःसरन्। प्रचता- प्रयाचनेन। गुहा- चित्तगुहायाम्। प्रपश्यमानः- प्रकर्षेण सूक्ष्मदर्शनं कुर्वन्। अमृतत्त्वम्। एमि- प्राप्नोमि। अशिवः- अशोभनोऽहम्। शिवम्- शोभनं भवन्तम्। सन्तम्- साधुम्। जहामि- त्यक्तवान्। स्वात् सख्यात्- इदानीं आत्मीयमैत्र्या। नाभिम्- अग्निबन्धनशीलां अग्न्युपलब्धिस्थानभूताम्। अरणीम्- अरणिं प्रतीकभूताम्। एमि- प्रपद्ये ॥२॥

पश्यन्नन्यस्या अतिथिं वयाया ऋतस्य धाम वि मिमे पुरूणि।
शंसामि पित्रे असुराय शेवमयज्ञियाद्यज्ञियं भागमेमि॥ १०.१२४.०३

अन्यस्या वयायाः- साधारणभूमिकेतराया दिवः सम्बन्धिनम्। अतिथिम्। पश्यन्। पुरूणि- प्रभूतानि। ऋतस्य धाम- सत्यसदनान्युपलब्धिस्थानानि प्रतीकभूतानि। वि मिमे- निष्पादयामि।

असुराय- प्राणदाय। पित्रे- पितृभूताय प्रतीकाय। शेवम्- तत्तत्त्वभूतं सुखमुद्दिश्य। शंसामि- स्तोत्रं करोमि। अयज्ञियात्- स्वार्थाद्भावनात्। यज्ञियं भागम्- निःस्वार्थभावनम्। एमि- गच्छामि ॥३॥

बह्वीः समा अकरमन्तरस्मिन्निन्द्रं वृणानः पितरं जहामि।

अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्यावर्द्राष्ट्रं तदवाम्यायन्॥ १०.१२४.०४

बह्वीः समाः- बहुसंवत्सरान्। अस्मिन्नन्तः। अकरम्- कर्म कुर्वन्नासम्। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। वृणानः- वरणं कुर्वन्। पितरम्- जनकमरणिभूतं प्रतीकमुपलब्धिस्थानमपि। जहामि- त्यजामि। नेदं यदिदमुपासत इति तलवकारे। येन त्यजसि तत्त्यजेति यथा। तस्यापि निरोधे सर्वनिरोधान्निर्बीज इति योगशास्त्रे। अथवा मम पूर्वमूलमदेवमयज्ञमिति भावः। अदेवाद्देव इति श्रुतेः। अयज्ञियाद्यज्ञियं भागमिति च। अग्निः- पावकः क्रतुः। सोमः- रसः। वरुणः- ऋतदेवता। ते- अमी। च्यवन्ते- राज्यान्मम साधनभूमिकायाश्च्युताः। आयन्- पुनरागच्छन्। तत्। राष्ट्रम्- तेषां राष्ट्रम्। पर्यावत्- पर्यावर्तमानम्। अवामि- इदानीं रक्षामि ॥४॥

निर्मायो उ त्ये असुरा अभूवन्त्वं च मा वरुण कामयासे।

ऋतेन राजन्ननृतं विविञ्चन्मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि॥ १०.१२४.०५

असुराः- प्राणदाः। त्ये- ते देवाः। निर्मायाः- अवञ्चकाः। अभूवन्- आसन्। वरुण- ऋताधिदैवत। त्वम्- भवान्। च- अपि। मा- माम्। कामयासे- इच्छसि। राजन्- स्वामिन्। ऋतेन- धर्मेण। अनृतम्- अधर्मम्। विविञ्चन्- विविच्य। मम- मे। राष्ट्रस्य। आधिपत्यम्- स्वामित्त्वम्। आ इहि- प्राप्नुहि ॥५॥

इदं स्वरिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वन्तरिक्षम्।

हनाव वृत्रं निरेहि सोम हविष्ट्वा सन्तं हविषा यजाम॥ १०.१२४.०६

इदम्- एतत्। स्वः- ज्योतिः। इदम्- एतत्। वामम्- सुन्दरम्। इत्- एव। आस- अभवत्। अयम्- एषः। प्रकाशः। उरु- विस्तृतमिदम्। अन्तरिक्षम्। सोम- रसाधिदैवत। वृत्रम्-

आवरणम्। हनाव- नाशयाव। निरेहि- निष्क्रम। हविः सन्तम्- हव्यभूतम्। त्वा- भवन्तम्। हविषा- हव्येन। यजाम- पूजयाम ॥६॥

कविः कवित्वा दिवि रूपमासजदप्रभूती वरुणो निरपः सृजत्।
क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभ्रति॥ १०.१२४.०७

कविः- क्रान्तदर्शी। कवित्वा- स्वक्रान्तदर्शनेन। दिवि- चित्ताकाशे। रूपम्- स्वरूपम्। असजत्- आसक्तं करोति। अप्रभूती- अनायासेन। वरुणः- ऋताधिदेवता। अपः- जीवोदकानि। निः सृजत्- निरगमयत्। सिन्धवः- स्यन्दनशीला नद्यः। जनयो न- जाया इव। क्षेमम्- श्रेयः। कुर्वाणाः- कुर्वत्यः। ताः। अस्य- वरुणस्य। वर्णं- वरणम्। शुचयः- परिशुद्धाः। भरिभ्रति- धारयन्ति ॥७॥

ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं सचन्ते ता ईमा क्षेति स्वधया मदन्तीः।
ता ईं विशो न राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन्॥ १०.१२४.०८

ताः- आपः। अस्य- एतस्य वरुणस्य। ज्येष्ठम्- प्रथमम्। इन्द्रियम्- ईशनसामर्थ्यम्। सचन्ते- सल्लभन्ते। ताः- आपः। स्वधया- स्वधारणया। मदन्तीः- सन्तुष्टाः। ईम्- एनं वरुणम्। आ क्षेति- प्राप्नुवन्ति। ताः- आपः। ईम्- एनं वरुणम्। विशः- प्रजाः। राजानम्- नृपम्। न- इव। वृणानाः- वरणं कुर्वन्त्यः। वृत्रात्- आवरणात्। बीभत्सुवः- भीताः। अप अतिष्ठन्- अपक्रम्यावतिष्ठन् ॥८॥

बीभत्सूनां सयुजं हंसमाहुरपां दिव्यानां सख्ये चरन्तम्।
अनुष्टुभमनु चर्चूर्यमाणमिन्द्रं नि चिक्युः कवयो मनीषा॥ १०.१२४.०९

बीभत्सूनाम्- बद्धानाम्। दिव्यानामपाम्। सख्ये- मैत्र्याम्। चरन्तम्। सयुजम्- सहचरं परमेश्वरम्। हंसम्- मुक्तम्। हंसो मुक्तिप्रतीकः श्रुतौ। आहुः- अब्रुवन्। अनुष्टुभम्- पुनः पुनः स्तोतव्यम्। अनु चचूर्यमाणम्- पुनः पुनश्चरन्तम्। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। कवयः- क्रान्तदर्शिनः। मनीषा- सूक्ष्मया बुद्ध्या। नि चिक्युः- नितरां जानन्ति ॥९॥